

Ajdin Muhedinović
Institut za historiju
Univerzitet u Sarajevu
muhedinovicajdin@gmail.com
UDK: UDK 061.235 (497.6 Gračanica) "1943/1944"
DOI: <https://doi.org/10.62215/2744-2365.2024.5.5.41>
Pregledni rad

DJELATNOST POVJERENIŠTVA DOBROTVORNOG DRUŠTVA „MERHAMET“ NA PODRUČJU GRAČANICE KRAJEM 1943. I POČETKOM 1944. GODINE

Apstrakt: Dobrotvorno društvo „Merhamet“ svoj rad sa siromašnim muslimanskim stanovništvom Sarajeva i Bosne i Hercegovine moralo je od ljeta 1941. godine fokusirati na izbjeglice koji su od tada predstavljali najugroženiju društvenu skupinu. Djelatnost sa izbjeglicama „Merhamet“ je organizirao najprije na prostoru Sarajeva, a vrlo brzo s većim brojem izbjeglica počela je organizacija radnih odbora i povjereništva na cijelom prostoru današnje Bosne i Hercegovine. U ovom radu predstavljeno je osnivanje povjereništva „Merhameta“ za rad s izbjeglicama u Gračanici i njegov rad u prvoj fazi djelovanja.

Ključne riječi: Merhamet, Gračanica, Drugi svjetski rat, NDH, Bosna i Hercegovina, humanitarni rad, izbjeglice

Abstract: The activity of „Merhamet“ in the area of Bosnia and Herzegovina during the Second World War had a role and significance in the area of Gračanica as well. The commission of „Merhamet“ in Gračanica, founded in the summer of 1943, in the first period of work already achieved significant results when working with the refugee population that was tremendously hit hard by the war casualties. According to the information provided in the work report, it is evident that the commission in Gračanica adhered to the work rules determined by “Merhamet’s” headquarters, and

that it focused primarily on gathering information and resources for the care of refugees. A big problem for the commission was the supply of clothing to the refugees, and the fact that there was no major famine shows that “Merhamet” in Gračanica managed to provide high-quality health care for the refugees in this period.

Key Words: Merhamet, Gračanica, Second World War, NDH, Bosnia and Herzegovina, humanitarian work, refugees

Uvod

Djelatnost dobrotvornog društva „Merhamet“ u toku Drugog svjetskog rata izuzetno brzo prerasla je razinu humanitarnog rada sa siromašnim stanovništvom Sarajeva i Bosne i Hercegovine, te kao svoje osnovno obilježje poprimila brigu o muslimanskim izbjeglicama. U okolnostima građanskog rata i okupacije države muslimanske izbjeglice su pored strašnog stradanja i nemile izbjegličke sudbine često bili meta propagande i različitih vrsta zloupotrebe od strane vlasti Nezavisne Države Hrvatske (NDH), okupacionih snaga, ali i Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) pri čemu su svi nastojali ovu populaciju pridobiti za svoje ciljeve. Sve to je povećalo značaj djelatnosti mnogobrojnih humanitarnih društava od kojih je „Merhamet“ imao jednu od najznačajnijih i vodećih uloga. Zbog složenosti izbjegličkog problema i teškoća u radu društvo „Merhamet“ je u ratnim okolnostima osnivalo svoje radne odbore i povjereništva za brigu o izbjeglicama gdje god je postojala takva potreba. U ovom radu je, na osnovu izvještaja o djelovanju povjereništva „Merhameta“ u Gračanici iz februara 1944. godine, napravljena rekonstrukcija i analiza osnivanja i djelovanja ovog povjereništva i društva „Merhamet“ u gračaničkom kraju s kraja 1943. i početkom 1944. godine. Uz to priložen je prijepis dokumenta zajedno sa popisom izbjeglica koje su se u tom trenutku nalazile u Gračanici.

***

Drugi svjetski rat na prostoru Bosne i Hercegovine započeo je napadom nacističke Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine,

njenom okupacijom, teritorijalnom dezintegracijom i stvaranjem niza kvislinskih, fašističkih i satelitskih političkih entiteta, od kojih je jedna bila NDH.¹ U sastav NDH ušao je prostor cijele Bosne i Hercegovine koji je zatim u administrativnom i upravnom smislu podijeljen na velike župe.² Vrlo brzo novi režim započeo je s progonom i zločinima nad Jevrejima, Srbima, Romima i svim onim elementima društva koji nisu bili prihvatljivi za ustaški režim. Takav pristup ustaškog režima pokrenuo je građanski rat u kojem su bosanskohercegovački muslimani imali izuzetno nepovoljnu poziciju i trpili velika stradanja.³ Muslimansko stanovništvo u novoosnovanoj NDH vrlo brzo postalo je meta osvetničkih napada ustanika, ali i onih ideološki motiviranih napada s ciljem postizanja određenih ciljeva, prije svega, srpskog nacionalizma.⁴ Masovni zločini nad muslimanskim stanovništvom na prostoru Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu pokrenuli su nekoliko talasa izbjeglištva. Ovaj proces naročito je bio intenzivan i karakterističan za područje istočne Bosne i Hercegovine, a samo pitanje izbjeglištva do sada je ostalo na margini historiografskih istraživanja.⁵ Već je zima 1941./42. godine suočila ustaški režim sa stvarnošću koja se ogledala u tome da NDH nije sposobna osigurati ne samo mir i red na cijelom teritoriju na koji je pretendirala nego ni adekvatnu opskrbu izbjeglog

---

¹ Rasim Hurem, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu 1941-1945* (Zagreb: Sarajevo: Plejada: BNZG:– University Press, 2016), 36; Enver Redžić, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu* (Sarajevo: OKO, 1998), 22-23.

² Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941-1945* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber: Školska knjiga, 1977), 83-95; Daniela Simon, *Religion und Gewalt. Ostkroatien und Nordbosnien 1941-1945* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2019), 34.

³ Više u: Alexander Korb, *Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945* (Hamburg: Hamburger Edition, 2013).

⁴ Vidi: Vladimir Dedijer – Antun Miletić, *Genocid nad Muslimanima 1941-1945* (Sarajevo: Svjetlost, 1990); Smail Čekić, *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu* (Sarajevo: Udruženje muslimana za antigenocidne aktivnosti, 1996).

⁵ Od radova koji su do danas značajnije posvećeni pitanju izbjeglištva u ratu vrijedi istaći: Miloš Hamović, *Izbjeglice u Bosni i Hercegovini 1941-1945*, (Beograd: Filip Višnjić, 1994); Safet Bandžović, *Ratne tragedije Muslimana*, (Novi Pazar: Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda: Udruženje pisaca Sandžaka, 1993). Djelimično je ovo pitanje bilo predmet istraživanja u radovima drugih historičara poput Envera Redžića, Rasima Hurema, Adnana Jahića, te pojedinih stranih autora poput Emily Greble i Xaviera Bougarela. Ovakav, iako sažet i nepotpun presjek historiografije po pitanju izbjeglištva u Drugom svjetskom ratu na prostoru Bosne i Hercegovine, pokazatelj je zanemarenosti ovog izuzetno važnog historijskog procesa.

stanovništva koje se naselilo u tzv. „mirnijim krajevima“.⁶ Takav razvoj događaja vrlo brzo je u prvi plan doveo humanitarna udruženja koja su trebala ublažiti propuste ustaškog režima.

U novoformiranoj NDH kulturna, sportska i humanitarna društva bila su različito percipirana od ustaškog režima. Zbog pozicije muslimana u NDH, koja im je bila nametnuta, muslimanska društva u najvećem dijelu su mogla nastaviti svoje postojanje i djelovanje, osim onih koja su u Kraljevini Jugoslaviji bila prosrpski orijentirana poput „Gajreta“. Djelovanje muslimanskih društava i organizacija bilo je uvjetovano barem nominalnom lojalnošću režimu, a ono što se može istaknuti kao svojevrsna prednost humanitarnih društava poput „Merhameta“ jeste to da su svojim radom, s jedne strane, djelimično popunjavala praznine koje je politika pravila u socijalnom aspektu, dok su, s druge strane, zbog karaktera svoga društva mogli djelovati, a da ne dolaze u izravan konflikt s režimom. Uz to, bitno je istaći i to da je „Merhamet“, ali i neka druga muslimanska društva u ovom periodu, obuhvatao dosta šaroliko članstvo i bio mjesto okupljanja muslimanske elite i inteligencije različitih idejno-političkih orijentacija.⁷

Aktivnosti „Merhameta“ su u cjelini, pa i po pitanju brige o izbjeglicama, bile u najvećoj mjeri vezane za Sarajevo i širu sarajevsku regiju. Ipak, tokom Drugog svjetskog rata, zbog sve većeg broja izbjegličke populacije, uprava ovog društva krenula je u proces uspostavljanja svojih podružnica u vidu radnih odbora i povjereništava širom Bosne i Hercegovine kako bi u što većoj mjeri ublažili probleme uglavnom muslimanskih izbjeglica.⁸ U tom smislu, u augustu 1943. godine, osnovano je povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici koje je za cilj imalo brigu o izbjeglicama u ovom kraju.⁹ Sudeći po izvještaju kojeg je ovo povjereništvo uputilo centrali „Merhameta“ početkom 1944. godine može se zaključiti da je imalo izuzetno uspješan rad, a zastoj u boljem

---

⁶ Vidi: Hamović, *Izbjeglištvo*; Ajdin Muhedinović, „The attitude of the authorities of the Independent State of Croatia towards the refugees in Sarajevo during 1941 and 1942“, *Historijska traganja* br. 20, Sarajevo, 2021. 173-198.

⁷ Emily Greble, *Sarajevo 1941-1945* (Sarajevo: University press, 2020), 185.

⁸ Uzeir Bavčić, *Merhamet (1913-2003)* (Sarajevo: Merhamet, 2003), 113-114.

⁹ Historijski arhiv Sarajevo (HAS), Merhamet (M), Kutija 6, 13/44.

organiziranju i radu s izbjeglicama pripisan je ratnim dešavanjima koja su se krajem 1943. godine intenzivirala i u ovom kraju.¹⁰

Osnivanje „Merhametovih“ radnih odbora i povjereništava uspostavilo se kao praksa početkom Drugog svjetskog rata s obzirom na nastale okolnosti i potrebe u vidu sve većeg broja ugroženog muslimanskog stanovništva. U „Merhametovoj“ centrali bilo je predviđeno da svi osnovani radni odbori i povjereništva društva djeluju po jasno određenim pravilima. Iz jednog dokumenta sačuvanog u Historijskom arhivu u Sarajevu a koji određuje pravila djelovanja radnih odbora i povjereništava „Merhameta“ za izbjeglička pitanja na području Sarajeva, mogu se odrediti pravila rada, obaveze i odgovornosti radnih odbora i povjereništava društva i u drugim mjestima. Kako se u dokumentu navodi svrha osnivanja odbora je „uspješnije i brže zbrinjavanje mnogobrojnih izbjeglica“, a odbori djeluju u okviru društva „Merhamet“ na prostoru cijele NDH „kao stručno tijelo za izbjeglička pitanja“.¹¹ Upravo je radni odbor za izbjeglice u Sarajevu donosio odluku o osnivanju radnih odbora u drugim mjestima ili određivanju povjerenika, odnosno pojedinaca koji su bili poznati društvu, u onim mjestima u kojima nije bilo dovoljno članova „Merhameta“ da se osnuju radni odbori.¹² Mjesni radni odbori djelovali su uglavnom samostalno uz obavezu da podnose izvještaj glavnom radnom odboru u Sarajevu, te da predlažu određene akcije i mogućnosti rada.¹³ U Sarajevu je postojao i plenum radnog odbora koji je, po svemu sudeći, bio neki vid više instance u društvu kada je u pitanju rad sa izbjeglicama, a koji su sačinjavali svi članovi radnog odbora u Sarajevu i dodatnih 15 članova iz unutrašnjosti koji su se birali na glavnoj skupštini „Merhameta“ na prijedlog delegata radnih odbora.¹⁴ Radni odbori su imali mogućnost uvođenja različitih sekcija za koje su smatrali da su potrebne, a odbor u Sarajevu imao je

---

¹⁰ O razvoju ratnih dešavanja na području Gračanice vidi: Esad Tihic – Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji* (Gračanica: Komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK BiH: Opštinski odbor SUBNOR-a, 1988), 229-250.

¹¹ HAS, M, Kutija 3, „Poslovník o radu radnih odbora i povjereništava „Merhameta“ za izbjeglička pitanja“, str. 1. (Dokument nema signaturu i nije datiran, stoga je upisan naslov dokumenta).

¹² Isto.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

od početka djelovanja nekoliko sekcija koje su imale zadatak da rade s djecom, na općoj društveno-socijalnoj brizi o izbjeglicama, ali i da daju pravnu i savjetodavnu podršku.¹⁵ Lokalni radni odbori su se uglavnom morali po pitanju finansiranja starati sami, prikupljati sredstva i trošiti ih onako kako su sami smatrali da treba, a viškove su bili obavezni stavljati na raspolaganje „Merhametu“ da ih proslijedi tamo gdje su potrebni.¹⁶ Djelatnost radnog odbora ili povjereništva za izbjeglička pitanja prestajala bi onda kada Upravni odbor „Merhameta“ zaključi da na određenom prostoru ne postoje razlozi za daljnje djelovanje, tj. kada bi izbjeglička situacija na prostoru djelovanja odbora ili povjereništva bila riješena, a u tom slučaju se sva imovina odbora ili povjereništva ostavljala društvu „Merhamet“.¹⁷

Po navedenim pravilima i uputama djelovalo je i povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici, s obzirom na to da je iz izvještaja o njegovom radu lahko uočiti pojedine crte djelovanja koje odgovaraju upravo ovim pravilima.¹⁸ Izričito se navodi da je po „Merhametovom“ planu pristupljeno sistematskom sakupljanju podataka o izbjeglicama, odnosno „njihovom rasporedu po selima, brizi za njihovu obskrbu, o tačnom brojnom stanju u kotaru Gračanica, te prikupljanju drugih statističkih podataka“.¹⁹ Pored toga, vidljivo je osnivanje seoskih povjereništava kao oblika niže organizacije povjereništva u Gračanici.²⁰ Po tom modelu osnovana su seoska povjereništva u mjestima: Doborovci, Sokol, Donja i Gornja Orahovica, Malešići i Stjepan Polje.²¹ Povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici samostalno je prikupljalo sredstva za brigu o izbjeglicama kako u novcu tako i u naturi, te pri tome postiglo značajne rezultate.²² Iz samog izvještaja se ne može zaključiti da li je u ovoj fazi povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici imalo određene sekcije za rad sa djecom ili za obrazovna i vjerska pitanja.

---

¹⁵ Isto, 2.

¹⁶ Isto, 3.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Uprava „Merhameta“ je početkom 1944. godine tražila od svog odbora u Gračanici da podnesu izvještaj o obavljenom poslu i o najnužnijim potrebštinama za izbjeglice. HAS, M, Kutija 44/52 ,5.

¹⁹ HAS, M, Kutija 5, 9/44.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

²² Isto.

Velika pažnju i određene uspjehe povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici ostvarilo je na pitanju zdravstvene brige o izbjeglicama pri čemu je uočljivo da je bio angažiran i ljekar koji je odlazio u kuće izbjeglica, te da je bila ostvarena saradnja sa apotekarima i što je bila praksa koja je rezultirala time da „pomora u većem opsegu (do sada) nije bilo“.²³ Ovo je važno istaknuti s obzirom na to da je veliki broj izbjeglica širom Bosne i Hercegovine smrtno stradao upravo zbog loše zdravstvene njege u raznim izbjegličkim boravištima i logorima, jer su u ista pristizali izmoreni, izgladnjeli, bolesni, ranjeni i sl. U tim okolnostima važno je bilo pružiti im što bolju opskrbu lijekovima i hranom. U Gračanici je prema ovom izvještaju boravilo 1.745 izbjeglica koji su dolazili uglavnom iz istočne Bosne: Višegrada, Rogatice, Čajniča, Sarajeva, Foče, Gacka i Vlasenice.²⁴ Međutim, nije jasno koliko je izbjeglica izbjeglo direktno u Gračanicu, a koliko je u Gračanicu bilo izmješteno iz drugih gradova prije svega Sarajeva i Tuzle. S tim u vezi se može pretpostaviti da su one izbjeglice kojima je Gračanica bila druga ili treća stanica bile boljeg zdravstvenog stanja i „zahtijevale“ manje brige.

U samom radu povjereništva „Merhameta“ vidljiva je jaka vjerska solidarnost pa se u izvještaju ističe da se „Svugdje (se je) apelovalo na islamsku svijest, da bi se što više priloga prikupilo.“²⁵ Ipak, povjereništvo nije bilo u potpunosti zadovoljno postignutim rezultatima, jer su smatrali da je bilo moguće više. U prilog vjerskoj solidarnosti i njenom značaju ide i isticanje Kurban-bajrama kao praznika u kojem se prikupio veliki broj priloga prvenstveno kroz kurbansko meso ali i kožu od koje su se pravili određeni odjevni predmeti koji su predstavljali i najveći problem za opskrbu izbjeglica.²⁶ Uz navedeno, povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici nastojalo je najugroženijim izbjeglicama obezbijediti i posao pa su centrali „Merhameta“ predložili pokretanje radionice za tkanje ćilima u kojoj bi se osiguralo nekoliko radnih mjesta s novčanom naknadom za radnice, a pri čemu bi se nastojalo ne ostvarivati nikakav profit.²⁷

---

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

Zaključak

Djelatnost „Merhameta“ na prostoru Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu imala je ulogu i značaj i na prostoru Gračanice. Povjereništvo „Merhameta“ u Gračanici osnovano u ljeto 1943. godine već u prvom periodu rada ostvarilo je značajne rezultate pri radu sa izbjegličkom populacijom koja je u ratnim stradanjima bila izuzetno teško pogođena. Po informacijama koje donosi izvještaj o radu vidljivo je da se povjereništvo u Gračanici pridržavalo pravila rada koja je određivala „Merhametova“ centrala, te da je prvenstveno pažnju usmjeravalo na prikupljanje informacija i sredstava za brigu o izbjeglicama. Veliki problem povjereništvu činila je opskrba izbjeglica odjevnim predmetima, a činjenica da nije bilo većeg pomora pokazuje da je „Merhamet“ u Gračanici uspio osigurati kvalitetnu zdravstvenu brigu o izbjeglicama u ovom periodu.

Prilog:²⁸

Prijepis Izvještaja o radu povjereništva „Merhameta“ u Gračanici

I.-Opći pogled-

Rad ovoga povjereništva koje je uspostavljeno kolovoza 1943 kretao se u glavnom oko sređivanja prilika među izbjeglicama, njihovom rasporedu po selima, brizi za njihovu obskrbu, o tačnom brojnom stanju u kotaru Gračanica, te prikupljanju drugih statističkih podataka prema „Merhametovom“ planu rada.

Prilike su u prvo vrijeme, bile povoljne za svekoliki rad oko zbrinjavanja izbjeglica i uspjeh bi bio i veći, ali i naše mjesto postade poprište borbi, te se ugroziše i vlastiti životi domorodaca. Tako je u narodu opala briga u interes za izbjeglice. Što je svakako i razumljivo.

Povjereništvo u Gračanici ipak nije oklijevalo nego je preko ljeta obišlo sva veća sela, gdje su obćinska sjedišta, te je osnovalo seoska „Merhametova“ povjereništva. Povjereništva su osnovana za ova sela i obćine: 1) Doborovce, 2) Sokol, 3) Donja i Gornja Orahovica, 4) Malešiće i 5) Stjepan Polje. Terenski rad i uspjeh ovih svih povjereništava je bio dosta dobar, tako da se je to osjetilo u životu i prehrani izbjeglica. Svugdje se je apelovalo na islamsku svijest, da bi se što više priloga prikupilo. To je izvršeno u svim selima, ali ipak u nedovoljnoj mjeri i ne onoliko, koliko bi se očekivalo i moglo.

II Brojno stanje izbjeglica

U kotaru Gračanica nalazi se sada (vidi Iskaz) 347 obitelji sa 1745 članova, od toga otpada na:

1)	obć. Gračanicu	133	obitelji	sa	664	člana
2)	-II- Doborovci	106	-II-	-II-	539	-II-
3)	-II- Orahovica	42	-II-	-II-	202	-II-
4)	-II- Lukavica	26	-II-	-II-	115	-II-
5)	-II- Karanovac	40	-II-	-II-	223	-II-

---

²⁸ HAS, M, Kutija 5, 9/44.

Od ovih izbjeglica najviše ih je od kotara Čajniče, pa Višegrada, zatim Rogatice, Gacka, Sarajeva, Foče, Vlasenice, i t. d. (Vidi Iskaz 2. strana)

III Zdravstveno stanje izbjeglica

Naročitu brigu posvetili smo zdravstvenom stanju izbjeglica. Angažovali smo i ljekara koji pregleda bolesnike izdaje im recepte, a mi dogovaramo sa apotekarom, isplaćujemo ih povremeno. Ljekar odlazi i kućama težih bolesnika. Čini se sve, što bi bar u nekoliko ublažilo bol i tegobe naših izbjeglica. Nastojimo naročito probuditi svijest i brigu da sami doprinesu čistoći prostorija u kojima žive. Zdravlje je izbjeglica dosada zadovoljavajuće, pomora u većem opsegu do sada nije bilo.

IV Blagajničko poslovanje i prikupljanje hrane

Ovo radno povjereništvo činilo je sve, da bi povećao prihode, pa je u tu svrhu sazivao i konferencije svih građana. Prilozi su se prikupljali u gotovom i u naravi. Prihoda u gotovom bilo je 408.180 Kn, a izdaci iznose 102.535,60 Kn, tako da se sada u blagajnoj nalazi gotovih 305.644,40 Kn. Prikupljeno je u naravi dosada 300 kg pšenice, 1030 kg kukuruza, 1180 krompira, 100 kg ječma i 30 kg graha što je i podijeljeno izbjeglicama.

Nadalje smo kupili 5.500 kg kukuruza u klipu što danas predstavlja vrijednost od 350.000. Ovaj kukuruz još se nalazi u našim magacinima.

Na Kurban-Bajram skupljali smo kožice, pa smo od kožica napravili oputu za opanke, a vunu smo ostavili za pređu. Od jedne goveđe kože, koju smo osušili, napravili smo 23 para opanaka i podijelili izbjeglicama, koje bijahu najpotrebniji.

Seoska povjereništva posebno prikupljaju hranu i ovi ih dijele svojim izbjeglicama.

U toku posljednjih 6-7 mjeseci muhadžirima je, na području kotara Gračanica, podijeljeno od strane države svega 500.000 Kn. Nikakve druge pomoći muhadžiri nisu primili za ovo vrijeme.

Stanje izbjeglica u odjeći i obuće je očajno. Da bi državna pomoć predstavljala potrebni minimum trebalo bi da ona iznaša, za naših 1800 izbjeglica, 2,000.000 Kn svakog mjeseca.

V. Perspektiva za budućnost

Opazili smo, da među izbjeglicama, pored lijelih i nemarnih, ima i vrijednih žena, koje su i voljne i sposobne za rad osobito u tkanju. Stoga smo odlučili, u granicama mogućnosti, da uzpostavimo neku vrstu radionica za tkanje ćilima, platna itd. Cilj neće biti nikakva kapitalizacija nego samo dnevna pomoć radnicama.

Uz mahsuz selam

Gračanica 3. II. 1944.

Tajnik

Teufik Simić

Predsjednik

(?)

Iskaz²⁹

Svih izbjeglica – obitelji nastanjenih na području kotara

Gračanica

Kazalo

Općina Gračanica	664	od broja 1	do broja 133
-II- Doborovci	531	od broja 133	do broja 239
-II- Orahovica	202	od broja 239	do broja 281
-II- Lukavica	115	od broja 281	do broja 307
-II- Karanovac	233	od broja 307	do broja 347
Ukupno 1745	sa 347 obitelji		

Kazalo

Izbjeglica po kotarevima nastanjenih na području kotara Gračanica

1) Čajniče	Svega izbjeglica 1115	sa 227 obitelji
2) Višegrad	-II- 119	sa 43 -II-
3) Rogatica	-II- 153	sa 25 -II-
4) Gacko	-II- 74	sa 12 -II-
5) Sarajevo	-II- 71	sa 13 -II-
6) B. Petrovac	-II- 265	sa 11 -II-
7) Foča	-II- 34	sa 8 -II-
8) Vlasenica	-II- 13	sa 2 -II-
9) Srebrenica	-II- 8	sa 2 -II-
10) Kladanj	-II- 6	sa 2 -II-
11) Plevlja	-II- 5	sa 1 -II-
12) Bileća	-II- 2	sa 1 -II-
	Sveukupno 1745	sa 347 -II-

Gračanica 10. I 1944.

²⁹ U tabelama su pojedine, nečitko napisane, riječi izostavljene ili je uz moguću varijantu određene riječi stavljen znak (?) koji sugerira da ista može imati i drugo značenje.

Tekući broj/ prezime i ime starješine obitelji	Ukupan broj članova u zadruzi (sada)	Mjesto rođenja	Mjesto obitavanja
1. Musabegović Suljo	10	Čajniče	Gračanica
2. Hasović Ađul	2	Čajniče	
3. Đip Bajro	3	Čajniče	
4. Svrđić Osman	8	Čajniče	
5. Švršić Osman	6	Čajniče	
6. Š (?) Šaban	3	Čajniče	
7. Čeljo Šahzo	6	Čajniče	
8. Čeljo Aiša	2	Čajniče	
9. Čatović Mustafa	2	Čajniče	
10. Bakal Halil	6	Čajniče	
11. Šehović Rešid	3	Čajniče	
12. Pašić Hasib	6	Čajniče	
13. Topalić Ajka	1	Čajniče	
14. Trgo Rešid	5	Čajniče	
15. Trgo Hajro	4	Čajniče	
16. Peljto Alija	11	Čajniče	
17. Imamović Rešid	9	Čajniče	
18. Peljto Selim	8	Čajniče	
19. Peljto Džafer	3	Čajniče	
20. Gađo Almasa	6	Čajniče	
21. Sirčić Mujo	5	Čajniče	
22. Trgo Vejsil	4	Čajniče	
23. Mujezinović Ahmo	5	Čajniče	
24. Čeljo Himzo	6	Čajniče	
25. Čeljo Ćamil	6	Čajniče	
26. Šabanović Hađo	3	Čajniče	
27. Habul Šaban	7	Gacko	
28. Prašo Selim	7	Višegrad	
29. Delizaimović Mejra	3	Čajniče	
30. Omanović Merka	2	Rogatica	

31.	Šabanović Alija	5	Čajniče	
32.	Šabanović Vejsil	3	Čajniče	
33.	Raonić Šahman	3	Čajniče	
34.	Džoko Hadžira	5	Čajniče	
35.	Bajrović Adem	5	Čajniče	
36.	Dizdarević Salko	6	Čajniče	
37.	Kovačević Safija	6	Čajniče	
38.	Riđal Fatima	4	Čajniče	
39.	Šabanović Hanumica	3	Čajniče	
40.	Šabanović Hasan	8	Čajniče	
41.	Švišić Zahida	6	Čajniče	
42.	Delizaimović Veiz	6	Čajniče	
43.	Čeljo Hankija	2	Čajniče	
44.	Imamović Hanumica	5	Čajniče	
45.	Imamović Ramiz	8	Čajniče	
46.	Imamović Mulija	4	Čajniče	
47.	Fočo Ahmed	5	Čajniče	
48.	Čatović Ahmo	5	Čajniče	
49.	Imamović Dželil	4	Čajniče	
50.	Srna Šaćir	2	Čajniče	
51.	Srna Šerif	3	Čajniče	
52.	Imamović Husnija	6	Čajniče	
53.	Imamović Salko	8	Čajniče	
54.	Hurić Ismet	1	Čajniče	
55.	Hastor Uzeir	10	Čajniče	
56.	Zuko Emina	6	Čajniče	
57.	Pazalja Halil	7	Čajniče	
58.	Bajramović Pašo	3	Rogatica	
59.	Huseinović Arif	5	Rogatica	
60.	Bajramović Arif	8	Rogatica	
61.	Bobčić Ahmo	5	Plevlja	
62.	Seferović Latif	9	Rogatica	
63.	Bajramović Bajro	2	Rogatica	

64.	Beganović Panjo	10	Rogatica	
65.	Seferović Ahmet	9	Rogatica	
66.	Seferović Sejfo	7	Rogatica	
67.	Huseinović Sejfo	3	Rogatica	
68.	Bajramović Šečo	4	Rogatica	
69.	Seferović Bećir	5	Rogatica	
70.	Huseinović Sejdo	12	Rogatica	
71.	Huseinović Zlatija	6	Rogatica	
72.	Beganović Ago	14	Rogatica	
73.	Huseinović Dedo	8	Rogatica	
74.	Beganović Hava	6	Rogatica	
75.	Bajramović Mejra	2	Rogatica	
76.	Huseinović Smail	7	Rogatica	
77.	Močević Paša	3	Čajniče	
78.	Seferović Džamja (?)	5	Rogatica	
79.	Pilav Sulejman	5	Foča	
80.	Pilav Zahida	6	Foča	
81.	Dedović Smail	5	Foča	
82.	Sadiković Salih	6	Čajniče	
83.	Kajgana Paša	5	Čajniče	
84.	Bajramović Halil	5	Rogatica	
85.	Bajramović Ramo	6	Rogatica	
86.	Kukavica Merha	5	Foča	
87.	Bezdrob Rašid	5	Čajniče	
88.	Imamović Dude	3	Čajniče	
89.	Zuko Ibro	3	Čajniče	
90.	Grcina Mula	2	Bileća	
91.	Fazlagić Zumra	4	Čajniče	
92.	Fazlagić Mejra	4	Čajniče	
93.	Bečević Rifat	3	Višegrad	
94.	Fazlagić Rahima	2	Čajniče	
95.	Kovačević Smajo	1	Čajniče	
96.	Švišić Nezir	2	Čajniče	

97.	Imamović Durmiš	5	Čajniče	
98.	Imamović Derviš	2	Čajniče	
99.	Mutapčić Ibro	8	Višegrad	
100.	Pazalja Hamida	3	Čajniče	
101.	Šehić Sulejman	4	Višegrad	
102.	Imamović Lejla	2	Čajniče	
103.	Fazlagić Murat	5	Čajniče	
104.	Imamović Ahmo	2	Čajniče	
105.	Hodžić Kadira	3	Čajniče	
106.	Paldum Nezir	7	Čajniče	
107.	Ražanica Đevahira	2	Čajniče	
108.	Ređović Smajo	4	Čajniče	
109.	Šehić Alija	4	Višegrad	
110.	Omerović Fehim	4	Višegrad	
111.	Bakal Dedo	8	Višegrad	
112.	Omeragić Muharem	5	Čajniče	
113.	Pezić Salko	3	Vlasenica	
114.	Dervišević Alija	10		
115.	Seferović Čelebija	4	Rogatica	
116.	Bisno Hasan	4	Srebrenica	
117.	Zajković Mejra	5	Čajniče	
118.	Šehić Mehmed	4	Srebrenica	
119.	Pazalja Derviša	5	Čajniče	
120.	Ražanica Hajro	6	Čajniče	
121.	Raonić Hađo	4	Čajniče	
122.	Lojo Bečir	1	Foča	
123.	Ređović Salko	6	Čajniče	
124.	Hasković Šerif	6	Čajniče	
125.	Omeragić Rahima	3	Čajniče	
126.	Valjevčić Đulan	7	Višegrad	
127.	Jašarević Habiba	1	Višegrad	
128.	Smajević Selim	7	Čajniče	
129.	Kasapović Halil	5	Višegrad	

130.	Hajdarević Ibro	7	Višegrad	
131.	Hajdarević Imšir	3	Višegrad	
132.	Ibišević Muharem	6	Višegrad	
133.	Ibišević Paša	6	Višegrad	
134.	Karišik Ejub	4	Čajniče	
135.	Karišik Hajro	4	Čajniče	
136.	Karišik Adem	4	Čajniče	
137.	Gutlić Mehmed	6	Bosanski Petrovac	
138.	Bakal Čamil	10	Višegrad	
139.	Bakal Rasim	3	Višegrad	
140.	Nuhanović Nurko	10	Višegrad	
141.	Gađo Bajro	8	Čajniče	
142.	Fazlagić Mujo	5	Čajniče	
143.	Biber Zulfo	6	Višegrad	
144.	Šundrić Salko	4	Bosanski Petrovac	
145.	Gođo Mujo	6	Čajniče	
146.	Pribišić Salko	11	Čajniče	
147.	Šundrić Derviš	4	Bosanski Petrovac	
148.	Agović Muhija	4	Čajniče	
149.	Sričić (?) Mahmud	7	Čajniče	
150.	Kahrić Mujo	5	Bosanski Petrovac	
151.	Bezdrob Ibrahim	8	Čajniče	
152.	Fejzić Mujo	7	Čajniče	
153.	(?) Šaćir	6	Čajniče	
154.	Bašić Habiba	5	Čajniče	
155.	Selak Murat	3	Čajniče	
156.	Durović Hatidža	6 (3)	Čajniče	
157.	Paldum Aziza	2	Čajniče	
158.	Imamović Muša	8	Čajniče	

159.	Hurić Iza	4	Čajniče	
160.	Omerčić Sejfo	4	Čajniče	
161.	Bašić Rašid	3	Čajniče	
162.	Agović Pemba	4	Čajniče	
163.	Hasković Mujo	2	Čajniče	
164.	Hasković Fatima	3	Čajniče	
165.	Hasković Hajrija	3	Čajniče	
166.	Hasković Vasvija	4	Čajniče	
167.	Poturak Murat	5	Čajniče	
168.	Velić Munib	3	Čajniče	
169.	Peljto Hamdo	6	Čajniče	
170.	Bakal Nezir	2	Čajniče	
171.	Hazrović (?) Smajo	7	Čajniče	
172.	Trgo Avdo	4	Čajniče	
173.	Džabija Sado	5	Čajniče	
174.	Klačar Šefkan	4	Čajniče	
175.	Oglečevac Rašid	5	Čajniče	
176.	Džabija Hasib	3	Čajniče	
177.	Klačar Hamdija	5	Čajniče	
178.	Jarkoč Huso	3	Višegrad	
179.	Jarkoč Hajdar	4	Višegrad	
180.	Jarkoč Sulejman	4	Višegrad	
181.	Bićo Hatidža	3	Čajniče	
182.	Karamustafić Rašida	3	Čajniče	
183.	Džaferović Fata	6	Čajniče	
184.	Osmanagić Senija	5	Višegrad	
185.	Mojstović (?) Emina	5	Čajniče	
186.	Bakal Šaha	1	Čajniče	
187.	Čičak Halil	1	Čajniče	
188.	Mojstović (?) Alma	5	Čajniče	
189.	Hodžić Selim	3	Čajniče	
190.	Haljković Hasan	5	Čajniče	

191.	Kavaz Meho	4	Bosanski Petrovac	
192.	Kapičija Šemsa	7	Čajniče	
193.	Ražanica Almas	4	Čajniče	
194.	Družić Ago	8	Bosanski Petrovac	
195.	Šutrović Selim	4	Čajniče	
196.	Nogo Hakija	8	Čajniče	
197.	Nogo Nasir	7	Čajniče	
198.	Nogo Faik	5	Čajniče	
199.	Sorvan Hajrudin	8	Čajniče	
200.	Mujadžić Mehmed	6	Bosanski Petrovac	
201.	Hadžić Derviša	8	Bosanski Petrovac	
202.	Hazrović Mujo	7	Čajniče	
203.	Prašo Hamo	4	Višegrad	
204.	Prašo Hađira	2	Višegrad	
205.	Fazlagić Musa	5	Čajniče	
206.	Fazlagić Latif	9	Čajniče	
207.	Pazalja Murat	5	Čajniče	
208.	Klopo Meho	5	Čajniče	
209.	Prašo Sabrija	2	Čajniče	
210.	Hajvaz Meho	4	Čajniče	
211.	Repuh Aiša	4	Čajniče	
212.	Dizdarević Naila	2	Višegrad	
213.	Hurić Osman	4	Čajniče	
214.	Sinanović Suljo	3	Višegrad	
215.	Ređović Hilmo	5	Čajniče	
216.	Poparić Selim	4	Čajniče	
217.	Pribišić Šerif	6	Čajniče	
218.	Pribišić Latif	5	Čajniče	

219.	Mahmutović Selim	4	Čajniče	
220.	Kadrić Suljo	3	Čajniče	
221.	Jusufović Ćamil	4	Sarajevo	
222.	Silajdžić Almasa	6	Sarajevo	
223.	Pustahija Ramo	8	Sarajevo	
224.	Korić Mehmed	4	Sarajevo	
225.	Imamović Šaćir	10	Čajniče	
226.	Čiber Hasiba	6	Čajniče	
227.	Imamović Osman	8	Čajniče	
228.	Pustahija Džuma	4	Sarajevo	
229.	Bulbul Rešid	11	Sarajevo	
230.	Klovo Munib	4	Čajniče	
231.	Bezdrob Abid	7	Čajniče	
232.	Čičak Hasib	3	Višegrad	
233.	Biber Džafer	6	Višegrad	
234.	Biber Šaćir	2	Višegrad	
235.	Mališević Rašid	5	Višegrad	
236.	Bezdrob Mejra	4	Čajniče	
237.	Lakić Biljka	5	Bosanski Petrovac	
238.	Lakić Alija	6	Bosanski Petrovac	
239.	Bakal Mujo	6	Višegrad	
240.	Šahić Mušan	6	Sarajevo	
241.	Šahić Hamid	7	Sarajevo	
242.	Kadrić Bule	3	Čajniče	
243.	Hadžić Avdija	4	Čajniče	
244.	Ljuca Nezir	3	Čajniče	
245.	Mujezinović Šerif	2	Čajniče	
246.	Karišik Ređo	3	Čajniče	
247.	Pustahija Bego	3	Sarajevo	
248.	Mujezinović Rešid	6	Čajniče	
249.	Selimović Mujo	6	Sarajevo	

250.	Fazlić Melka	4	Čajniče	
251.	Fazlić Nana	2	Čajniče	
252.	Makita Naza	5	Čajniče	
253.	Musić Musa	6	Čajniče	
254.	Hajvaz Fatima	4	Čajniče	
255.	Sadinović Jakub	7	Čajniče	
256.	Bolić Mujo	3	Sarajevo	
257.	Zuko Amil	4	Čajniče	
258.	Ređović Hakija	6	Čajniče	
259.	Ređović Mulija	7	Čajniče	
260.	Sućeska Mehmed	5	Višegrad	
261.	Merudin Hasan	5	Kladanj	
262.	Ramić Ajka	3	Čajniče	
263.	Kozić Džemal	6	Višegrad	
264.	Sadiković Nezir	2	Čajniče	
265.	Sadiković Ragib	6	Čajniče	
266.	Memišević Aljo	2	Čajniče	
267.	Zuko Nura	3	Čajniče	
268.	Sadiković Fatima	4	Čajniče	
269.	Fejzić Šerif	8	Čajniče	
270.	Škaljić Nazif	4	Gacko	
271.	Zuko Šerif	10	Čajniče	
272.	Hrgić Avdija	5	Sarajevo	
273.	Vrijak (?) Ibro	11	Čajniče	
274.	Hadžić Rešid	7	Čajniče	
275.	Hajdar Džehva	4	Foča	
276.	Hodžić Zulfija	4	Čajniče	
277.	Šljivo Safo	3	Foča	
278.	Dedović Džemila	3	Čajniče	
279.	Ćatović Šemsa	6	Čajniče	
280.	Ćatović Rafija	5	Čajniče	
281.	Pekiz Alija	5	Foča	
282.	Fejzić Ćamil	5	Čajniče	

283.	Pustahija Fatima	5	Rogatica	
284.	Dorić Paša	5	Višegrad	
285.	Delimustafić Aiša	1	Kladanj	
286.	Nuhanović Halil	4	Višegrad	
287.	Kapiđija Sulejman	1	Čajniče	
288.	Kuštrić Ramo	5	Gacko	
289.	Šarok (?) Mujo	3	Višegrad	
290.	Svica Safet	3	Višegrad	
291.	Sadiković Alija	4	Gacko	
292.	Prguda Hađo	11	Gacko	
293.	Nuhanović Ago	4	Višegrad	
294.	Nogo Bećir	3	Višegrad	
295.	Omić Ramiz	3	Višegrad	
296.	Babić Sejfo	1	Višegrad	
297.	Hebib Smajo	8	Gacko	
298.	Imamović Suljo	7	Čajniče	
299.	Čatović Mustafa	2	Čajniče	
300.	Čatović Imšir	6	Čajniče	
301.	Pustahija Alija	4	Sarajevo	
302.	Omeragić Uzeir	7	Čajniče	
303.	Mališević Fatima	2	Višegrad	
304.	Čatović Omer	6	Čajniče	
305.	Mujezinović Hamid	6	Čajniče	
306.	Prguda Sale	3	Gacko	
307.	Kapiđija Jusuf	6	Čajniče	
308.	Alić Halil	2	Čajniče	
309.	Alić Čamil	6	Čajniče	
310.	Titorić Nezir	1	Čajniče	
311.	Sadiković Nazif	6	Gacko	
312.	Kartal Ibro	9	Bosanski Petrovac	
313.	Svraka Jakub	3	Čajniče	
314.	Kapiđija Suljo	4	Čajniče	

315.	Klačar Ibro	6	Čajniče	
316.	Selimović Šaćira	6	Čajniče	
317.	Svraka Rašid	9	Čajniče	
318.	Pribišić Omer	6	Čajniče	
319.	Ređović Aiša	6	Čajniče	
320.	Pribišić Nedžib	4	Čajniče	
321.	Prguda Emin	6	Gacko	
322.	Oruč Smail	9	Čajniče	
323.	Kovačević Nazif	4	Čajniče	
324.	Sudić Ibro	7	Čajniče	
325.	Oruč Suljo	2	Čajniče	
326.	Titović Rešida	9	Čajniče	
327.	Klovo Džehva	4	Čajniče	
328.	Selak Rejhana	6	Rogatica	
329.	Klačar Ajnija	9	Čajniče	
330.	Sinanović Sinan	9	Čajniče	
331.	Nuhanović Hajro	9	Višegrad	
332.	Hodžić Alija	7	Čajniče	
333.	Kovačević Rasim	5	Čajniče	
334.	Hebib Džemo	7	Gacko	
335.	Klačar Omer	9	Čajniče	
336.	Dizdarević Miralem (?)	8	Čajniče	
337.	Omić Fatima	7	Čajniče	
338.	Pribišić Nura	4	Čajniče	
339.	Titović Fatima	5	Čajniče	
340.	Karišik Husein	5	Čajniče	
341.	Šabanović Hamšo	6	Čajniče	
342.	Hadžić Ragib	3	Čajniče	
343.	Kapidžija Dedo	5	Čajniče	
344.	Pribišić Osman	7	Čajniče	
345.	Klačar Nezir	8	Čajniče	
346.	Sarvan Rabija	2	Čajniče	
347.	Ražanica Emin	6	Čajniče	

Summary

The Activity of the Commission of „Merhamet“ in Gračanica at the end 1943. and the beginning 1944

The activity of „Merhamet“ in the area of Bosnia and Herzegovina during the Second World War had a role and significance in the area of Gračanica as well. The commission of „Merhamet“ in Gračanica, founded in the summer of 1943, in the first period of work already achieved significant results when working with the refugee population that was tremendously hit hard by the war casualties. According to the information provided in the work report, it is evident that the commission in Gračanica adhered to the work rules determined by “Merhamet’s” headquarters, and that it focused primarily on gathering information and resources for the care of refugees. A big problem for the commission was the supply of clothing to the refugees, and the fact that there was no major famine shows that “Merhamet” in Gračanica managed to provide high-quality health care for the refugees in this period.

Bibliografija:

Izvori:

Čekić, Smail. *Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*. Sarajevo: Udruženje muslimana za antigenocidne aktivnosti, 1996.

Dedijer, Vladimir – Miletić, Antun. *Genocid nad Muslimanima 1941-1945*. Sarajevo: Svjetlost, 1990.

Literatura:

Bandžović, Safet. *Ratne tragedije Muslimana*, Novi Pazar: Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda: Udruženje pisaca Sandžaka, 1993.

Bavčić, Uzeir. *Merhamet (1913-2003)*. Sarajevo: Merhamet, 2003.

Greble, Emily. *Sarajevo 1941-1945*. Sarajevo: University press, 2020.

Hamović, Miloš. *Izbjeglice u Bosni i Hercegovini 1941-1945*. Beograd: Filip Višnjić, 1994.

Hurem, Rasim. *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu 1941-1945*. Zagreb:- Sarajevo: Plejada: BNZG:University Press, 2016.

Jelić-Butić, Fikreta. *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941-1945*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber: Školska knjiga, 1977.

Korb, Alexander. *Im Schatten des Weltkriegs. Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*. Hamburg: Hamburger Edition, 2013.

Redžić, Enver. *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*. Sarajevo: OKO, 1998.

Simon, Daniela. *Religion und Gewalt. Ostkroatien und Nordbosnien 1941-1945*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2019.

Muhedinović, Ajdin. „The attitude of the authorities of the Independent State of Croatia towards the refugees in Sarajevo during 1941 and 1942“. *Historijska traganja*, br. 20, Sarajevo, 2021. 173-198.

Tihić, Esad – Hamzić, Omer. *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*. Gračanica: Komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK BiH : Opštinski odbor SUBNOR-a, 1988.